Lietuvos muziejų rinkinių būklės įvertinimas

Dr. Jūratė SENVAITIENĖ, Janina LUKŠĖNIENĖ

Lietuvos muziejuose saugoma gausi ir vertinga Lietuvos kilnojamojo kultūros paveldo dalis: meno kūriniai, liaudies meno ir etnografijos objektai, istoriniai dokumentai, archeologiniai radiniai. Juose atsispindinčios tautos istorija, idėjos ir tradicijos sudaro neišsemiamą žinių šaltinį mokslui, menui bei švietimui. Tik maža dalis šių kultūros vertybių yra ekspozicijų salėse, kita – didžioji – laikoma saugyklose ir sudaro milžinišką rezervą ekspozicijų plėtimui ir jų atnaujinimui. Šias muziejines vertybes išsaugoti ateities kartoms, kuo plačiau integruoti į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą yra tiesioginė mūsų kartos priedermė, kurią galime atlikti tik deramai jas prižiūrėdami ir eksponuodami, laiku konservuodami bei restauruodami.

▸ Šiandien šių uždavinių sprendimas yra komplikuotas ir žymiai sudėtingesnis negu prieš keletą dešimtmečių. Padidėjus atmosferos užterštumui daug didesni kiekiai oro teršalų – dujinių azoto, sieros, anglies oksidų bei kietųjų dalelių – patenka į muziejų patalpas ir nusėda ardydami beveik visas eksponatus sudarančias medžiagas, inicijuodami jų cheminę, fizinę ir biologinę destrukciją. Be to, vitrinoms bei saugyklų įrangai naudojamos dažnai ne „muziejinės kokybės“ medžiagos sendamos išskiria daug žalingų skilimo produktų, neigiamai veikiančių eksponatus. Taigi šiuolaikinėmis nepalankiomis industrinės aplinkos sąlygomis kultūros vertybių medžiaginės substancijos natūralūs senėjimo procesai yra ypač agresyvūs ir spartūs, nors kartais išoriškai ir nepastebimi.

▸ Apsaugoti muziejines vertybes nuo irimo ir sunykimo galime tik įvertinę jų realią fizinę būklę, identifikavę pažeidimų pobūdį bei suirimo laipsnį, ir, be abejo, žinodami, iš kokių medžiagų mūsų saugomi daiktai sukurti. Tokie duomenys leidžia parinkti optimalius prevencinio konservavimo parametrus ir įvardinti neatidėliotinas konservavimo priemones: tinkamas saugojimo medžiagas ir sąlygas, eksponatų priežiūros būdus ir periodiškumą. Kiekvieno muziejaus eksponatai yra labai skirtingi medžiagų ir

Evaluation of the State of Collections of the Lithuanian Museums

Dr. Jūratė SENVAITIENĖ, Janina LUKŠĖNIENĖ

The publication presents results of the evaluation of the state of collections of the Lithuanian museums executed by experts of P. Gudynas Restoration Centre of the Lithuanian Art Museum under the request of the Ministry of Culture of the Republic of Lithuania. The state of exhibits was evaluated and attributed to four categories. Category A was attributed to exhibits of a critical state subject to conservation in the coming 1-3 years. The state of exhibits of category B was also unsatisfactory and needed conservation in the nearest 1-5 years. Categories C and D were attributed to the exhibits of satisfactory or good state in need of preventive conservation. The received results revealed that only about 8 percent of exhibits of the visited museums were of a critical and bad state. These are mainly the artistic furniture, wooden polychromium plated sculptures, archaeological findings, paper artworks, documents and books. Conservation and restoration of the above exhibits is especially complex and requires in-depth technological surveys. Having evaluated the situation and being convinced that these exhibits should be conserved during at least 10 coming years, specialists of P.Gudynas Centre of Restoration of Museum Treasures suggested expanding the existing workshop facilities designed for restoration of artistic furniture and ethnography objects and conservation of archaeological findings in the restoration centres of the Lithuanian National Museum and P.Gudynas Centre of Restoration of the Lithuanian Art Museum, the restoration division of M.K.Čiurlionis Art Museum, as well as in the Restoration Centre of the currently established Šiauliai "Aušra" Museum. Laboratories of chemical and biological surveys should be established in the above two museums involved in conservation and restoration activities. Besides, having evaluated numerous affected document and book collections of the Lithuanian museums, experts suggested establishing of a national centre under one of the national or republican museums aimed at restoration of museum books and documents

technologijų požiūriu, todėl tokiai ekspertizei atlikti reikia įvairių sričių specialistų, turinčių didelę patirtį bei specifinių žinių.

▸ 2004 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija pavedė Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centro specialistams atlikti Lietuvos muziejų rinkinių būklės įvertinimą, įvardindama tokius tęstinio projekto tikslus:

- įvertinti Lietuvos respublikinių ir savivaldybių muziejų eksponatų būklę;
- sudaryti vertingų ir ypač pažeistų eksponatų fizinės būklės duomenų kartoteką;
- numatyti eksponatų konservavimo ir restauravimo eiliškumą;
- pateikti siūlymus eksponatų saugojimui, konservavimui ir restauravimui.

▸ Vykdant projektą 2004–2008 m. aplankyti 46 respublikiniai ir savivaldybių muziejai Alytaus, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių ir Utenos apskrityse. Eksponatų būklė buvo vertinama pagal keturias kategorijas. A kategorijai priskyrėme kritiškos būklės eksponatus, kuriuos reikia konservuoti per artimiausius 1–3 metus. B kategorijai – blogos būklės eksponatai, kurių konservavimą reikėtų atlikti per 1–5 metus. C ir D kategorijoms – patenkinamos ir geros būklės eksponatai, kuriems reikalingas prevencinis konservavimas. Sudaryta per 60 000 labiausiai pažeistų A ir B būklės kategorijos eksponatų kortelių.

▸ Susumavę rezultatus matome, kad lankytų muziejų rinkiniuose kritiškos ir blogos būklės eksponatų yra tik apie 8 proc. Šį skaičių sudaro daugiausia meniniai baldai, polichromuotos medinės skulptūros, archeologiniai radiniai, meno kūriniai atlikti ant popieriaus, dokumentai ir knygos. Tokių eksponatų konservavimas ir restauravimas yra labai sudėtingas ir reikalaujantis išsamių technologinių tyrimų. A ir B būklės eksponatų konservavimą ir restauravimą gali atlikti tik aukščiausios arba pirmos kvalifikacinės kategorijos restauratoriai bei tyrėjai. Įvertindami situaciją ir būdami įsitikinę, kad šie eksponatai turėtų būti konservuoti bent per 10 metų, pasiūlėme išplėsti jau esančias meninių baldų, etnografinių objektų restauravimo, archeologinių radinių konservavimo dirbtuves Lietuvos nacionalinio ir Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centruose, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejaus restauravimo skyriuje, taip pat besikuriančiame Šiaulių „Aušros“ muziejaus restauravimo centre.

Pastaruosiuose dviejuose, plėtojančiuose konservavimo ir restauravimo veiklą, būtina įsteigti cheminių ir biologinių tyrimų laboratorijas.

▸ Be to, įvertindami Lietuvos muziejų labai gausius ir itin pažeistus dokumentų bei knygų rinkinius, siūlytume prie vieno iš nacionalinių ar respublikinių muziejų įkurti respublikinį muziejinių knygų ir dokumentų restauravimo centrą.

▸ Didelę Lietuvos muziejuose saugomų kultūros vertybių dalį sudaro patenkinamos ir geros būklės eksponatai. Jų yra apie 92 proc. skaičiuojant kartu ir jau restauruotus objektus. Šiems eksponatams būtinas prevencinis konservavimas, stabdantis jų medžiagų irimą ir lėtinantis senėjimą.

▸ Dar kartą norėtume priminti, kad prevencinis konservavimas – tai tinkamos muziejinių vertybių saugojimo ir eksponavimo sąlygos bei nuolatinė jų priežiūra. Akivaizdu, kad Lietuvos muziejų saugyklos, dažnai ir ekspozicijų salės visiškai neatitinka reikalavimų. Tačiau nuolat registruojant santykinį drėgnį, temperatūrą ir apšviestumą, kaupiant duomenis apie patalpų mikroklimatą ir juos apibendrinant matytųsi, kuriose patalpose aplinka palankiausia eksponatams išlikti, kur tinka saugoti vertingiausius objektus bei jų kolekcijas, ar visus juos galima eksponuoti ir pan. Mikroklimatą pagerinti padeda oro drėkintuvai bei džiovintuvai. Taipogi būtina perkant apšvietimo lempas išsirinkti tokias, kurių spektre būtų mažiausiai ultravioletinės spinduliuotės.

▸ Lankytų muziejų peržiūros duomenys rodo, kad pelėsiai, medžio kenkėjai, vabzdžiai, graužikai yra daugelio rinkinių rykštė. Iš jau sukauptų duomenų akivaizdu, kad biologinio užterštumo stebėsena ir, reikalui esant, eksponatų bei patalpų dezinfekcija yra vienas iš neatidėliotinų, pirmalaikių rinkinių priežiūros darbų. Neišplitusį biologinio užterštumo užkrėtimą paprasta pašalinti naudojant tinkamus buitinius preparatus. Jei tai nepadėtų, galima kreiptis į higienos centrų specialistus.

▸ Antroji prevencinio konservavimo dalis – sisteminga ir permanentinė priežiūra. Nėra saugyklų ir muziejų, kur ant lentynų, vitrinose, ant eksponatų nesikauptų dulkės, kurios sugadina estetinį vaizdą, gali subraižyti paviršių. Be to, dulkės sugeria drėgmę, todėl irsta eksponatų medžiagos, susidaro palankios sąlygos augti pelėsiams. Sistemingas ir nuolatinis dulkių valymas nuo lentynų, vitrinų ir eksponatų turėtų tapti kasdiene prevencinio konservavimo dalimi. Tokia priežiūra labai palengvėtų eksponatus laikant patalpose su sandariais langais, lengvai išvalomomis grindimis, kokybiškais dažais nudažytomis sienomis ir lubomis.

▸ Be to, labai svarbu išvalytus daiktus laikyti pagal jų matmenis pritaikytuose iš specialių muziejinės kokybės medžiagų pagamintuose aplankuose, dėžutėse, gaubtuose, vokuose. Tokia pakuotė saugo eksponatą nuo dulkių, šviesos poveikio, mechaninių pažeidimų.

▸ Šios atrodytų paprastos ir nesudėtingos priemonės labai stabilizuotų muziejinių vertybių būklę. Priešingu atveju situacija nuolat blogės. Daugelis dabar patenkinamos ir geros būklės eksponatų jau netrukus papildytų A ir B kategorijos sąrašus. Pastarųjų konservavimas ir restauravimas yra lėtas ir labai brangus darbas. Be to, restauruoti eksponatus būtų beprasmiška, jei jie vėl patektų į žalojančią aplinką.

▸ Tikimės, kad Lietuvos muziejų rinkinių būklės įvertinimo projektas bus naudingas vykdant muziejinių vertybių restauravimo programas ir įgyvendinant Lietuvos muziejų modernizavimo planus. ■

L. Valužienės nuotr. iš Skandinavijos šalių muziejų saugyklų ir restauravimo centrų